

П'ЕСА “ЮДЗІФ” С. КАВАЛЁВА: ДРАМАТУРГІЧНАЯ ВЕРСІЯ АДНАЙМЕННАЙ КНІГІ СТАРОГА ЗАПАВЕТУ

Макарэвіч Алесь Мікалаевіч

прафесар кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый
установы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова”; доктар філалагічных навук, дацэнт
(г. Магілёў, Беларусь)

У 2016 г. адбыўся рэспубліканскі конкурс твораў для драматычнага тэатра “Францыск Скарына і сучаснасць”, які праводзіўся з нагоды 525-годдзя з дня нараджэння слаўтага першадрукара і 500-годдзя беларускага кнігадрукавання. “Яго мэтай было ўзбагацэнне рэпертуару драматычных тэатраў краіны новымі творамі драматургіі, якія адлюстроўваюць духоўны подзвіг Францыска Скарыны” [5, с. 6]. У конкурсе ўдзельнічалі “32 драматычныя творы ад аўтараў з розных гарадоў Беларусі, а таксама з Расіі і Польшчы” [4]. Адным з пераможцаў конкурсу стаў Сяргей Кавалёў з п’есай “Юдзіф” (намінацыя “Сцэнічная ідэя”).

Паводле вызначэння драматурга, яго твор “задуманы як даніна памяці нашаму слаўтаму суайчынніку і як новая мастацкая інтэрпрэтацыя вядомага біблейскага сюжэта<...>. На падставе скарынаўскага перакладу аўтар імкнуўся па-сучаснаму асэнсаваць подзвіг Юдзіфі, зразумець не толькі рэлігійную, а і псіхалагічную матывацыю паводзін біблейскіх герояў, інтэрпрэтаваць гісторыю Юдзіфі як універсальную прыпавесць пра сутыкненне чалавечага лёсу і няўмольнага рухавіка гісторыі, прагі да асабістага шчасця і грамадскага абавязку, і – услед за Скарынам – як велічны гімн любові да Радзімы” [5, с. 305].

Надзвычай шырокая публічная рэцэпцыя гэтай п’есы адбылася ў час творчай сустрэчы драматурга з выкладчыкамі і студэнтамі МДУ імя А.А. Куляшова 24 красавіка 2017 года¹. С. Кавалёў прачытаў скароцаны варыянт свайго твора, вызначыўшы яго як “новую п’есу”². “Юдзіф” увайшла ў зборнік п’ес пераможцаў конкурсу “Францыск Скарына і сучаснасць” [5]. 19 красавіка 2017 г. у РТБД адбылася прэзентацыя гэтага выдання перад прэм’ерай спектакля па п’есе Віктара Марціновіча “Кар’ера доктара Раўса”

¹ Яшчэ адна п’еса-пераможца конкурсу (“Доктор свободных наук” М. Рудкоўскага, намінацыя “Гістарычная п’еса”) мела першы выхад на публічнага глядача таксама ў Магілёве: прэм’ера па гэтым творы адбылася на сцэне Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра ў лістападзе 2016 г. (спектакль “Скарына”, рэж. Саулос Варнас).

² Далей адсылкі на факты гэтай творчай сустрэчы будуць фіксавацца непасрэдна ў тэксте ў дужках з пазначэннем “К: ТС”.

(рэж. Аляксандр Гарцуеў), якая таксама стала пераможцай конкурсу (дыплом першай ступені ў намінацыі “Сучасная п’еса”).

С. Кавалёў адзначае, што на сённяшні дзень сярод яго п’ес няма ні адной, якая б не была пастаўленая ў тэатры [К: ТС]. Сцэнічны лёс пачынаецца і ў п’есе “Юдзіф”. На гэта звярнула ўвагу дырэктар Гродзенскага абласнога тэатра лялек М. Шабашова. Спектакль “Камедыя Юдзіфі” ў пастаноўцы рэжысёра Алега Жугжды “<...> прысвечаны 500-годдзю з часу выхаду першай друкаванай кнігі Францыска Скарыны” [3].

Намінацыя “Сцэнічная ідэя”, пад шылдай якой п’еса ўдзельнічала ў конкурсе, відаць, невыпадковая: яна арыентуе на рэжысёрскую вынаходлівасць у адносінах да выбару сродкаў і форм пастаноўкі гэтага спецыфічнага драматургічнага тэксту.

“«Камедыя» ў 2-х дзях”¹ С. Кавалёва створана, як адзначана ў яе падзагалюўку, “па матывах «Кнігі Юдзіф» у перакладзе Ф. Скарыны”.

Яна складаецца з дзвюх частак, што размяжоўваюцца ў драматургічным часе і прасторы. Адна з іх – інтэрмедый, у якіх Жанчына (у мінулым – Юдзіф), Галава (атагасамліваецца з Алафернам) асэнсоўваюць у форме дыялогу-спрэчкі старазапаветныя факты, звязаныя з лёсам вефулійскай удавы і асірыйскага военачальніка. Жанчына і Галава з інтэрмедый знаходзяцца побач ужо “пару тысячагоддзяў”; яны суіснуюць у нейкай умоўнай прасторы, вызначанай словам “тут”, дзе, акрамя іх, ёсць “невялікі пастамент” для Галавы, “гара запыленых кніг, карцін, вінілавых плытаў” [5, с. 305]. На момант сустрэчы чытача (гледача) з дзейнымі асобамі інтэрмедый прастора іх суіснавання знаходзіцца ў часе, блізкім да цяперашняга (14 ліпеня 2016 года). Другая частка п’есы – гэта непасрэднае адлюстраванне падзей, што разгортваюцца спачатку ў сталіцы Асірыйскага царства Нінеі з нагоды жадання цара Навухаданосара быць не толькі царом, а і богам на зямлі, а затым у Вефуліі ў сувязі з асадай яе войскам Алаферна. Дзейныя асобы тут – Юдзіф і Алаферн, служанка Юдзіфі Мэлхола і вефулійскі пісец Суса, старэйшына Хабрыс і вярхоўны старэйшына Озія з Вефуліі, Ахіор – дарадца і сябра Алаферна, Навахуданосар – асірыйскі цар і самазваны бог.

Пачынаецца п’еса першай інтэрмедый. У ёй Жанчына і Галава агучваюць праблемныя для іх пытанні: “колькі [ім. – А.М.] яшчэ пакутаваць разам” [5, с. 306], “чаму [яны. – А.М.] тут, разам”, чаму Алаферн “прывёў асірыйскае войска пад сцены [Юдзіфінага. – А.М.] горада” [5, с. 308] .

Затым у першай дзеі разгортваецца трагедыя ў Нінеі і Вефуліі, якая часова спыняецца на моманце спеваў Юдзіфі ў шатры Алаферна.

¹ “Г а л а в а (да гледачоў). Я забыўся вас папярэдзіць, шанюўныя. Слова «камедыя» на афішы спектакля зусім не азначае таго, што вас чакае смешнае прадстаўленне. У часы Шэкспіра, якога я лічу узорам для наследавання, камедыяй называліся п’есы са шчаслівым фіналам” [5, с. 308].

У другой інтэрмедыі здзяйсняюцца іранічныя характарыстыкі Жанчынай і Галавой намаганняў Алаферна, учынкаў Юдзіфі. Тут прапаноўваецца погляд на старазапаветных герояў вачыма гэтых самых герояў, якія праіснавалі разам у прасторы “тут” “пару стагоддзяў”.

Пасля другой інтэрмедыі драматург зноў вяртае рэцыпіентаў сваёй п’есы ў Вефулію. Апошняя з’ява твора звязана з падзеямі ў лёсе Юдзіфі, што адбыліся пасля некалькіх месяцаў ад вызвалення горада. Тут ілюструецца факт праслаўлення Юдзіфінага подзвігу пісцом Сусам у створанай ім аповесці, таксама агучваецца непрызнанне гераічнага подзвігу Юдзіфі ў Ерусаліме і пры гэтым сцвярджаецца яго ўхваленне ў асяроддзі жыхароў Вефуліі, адлюстроўваецца сустрэча Юдзіфі з былым дарадцам Алаферна Ахіорам (цяпер ужо вярхоўным дарадцам пры святару Іякіму ў Ерусаліме). Ахіор расказвае, што напярэдадні забойства Алаферна папярэдзваў яго пра тое, што Юдзіф варожая лазучыца, што яе трэба пакараць смерцю. Гэты кароткі Ахіораў аповед¹ многае тлумачыць у драматургічнай версіі гісторыі Юдзіфі. Фінальная сцэна п’есы – “прывід перад вачыма” галоўнай гераіні. “Яна бачыць сябе ў шатры Алаферна, з адзіным мужчынам, якога пакахала ў сваім жыцці” [5, с. 335].

У якасці эпіграфа да п’есы драматург прапанаваў прадмову Ф. Скарыны да выдадзенай ім кнігі “Юдзіф”. Такі эпіграф арыентуе на асэнсаванне патрыятычнага матыву, звязанага з абаронай Радзімы. У сувязі з гэтым параўнаем матывы гераічнага ўчынку Юдзіфі і шляхі іх здзяйснення ў старазапаветнай “Кнізе Іудзіфі” і дзвюх асноўных дзях п’есы С. Кавалёва.

Матыў умацавання веры іудзеяў у міласэрнасць Стваральніка. У кнізе Юдзіф жадае, з аднаго боку, адвесці жыхароў Вефуліі ад гневу Стваральніка, бо тыя засумняваліся ў Яго міласці, а з другога, вярнуць веру свайму народу ў магчымасць дапамогі Бога ў іх змаганні з войскам Алаферна. У п’есе такі матыў акрэслены мінімальным кантэкстам, саступаючы месца абарончаму патрыятычнаму матыву, на які звяртаў увагу ў сваёй прамове Ф. Скарына да выдадзенай ім кнігі “Юдзіф” (“Книги Иудифъ вдовици”). Шляхі разгортвання матыву ўмацавання веры. У кнізе Юдзіф у яе маналогу-пропаведзі заклікае вярхоўнага вефулійскага старэйшыну Озію і начальнікаў горада да веры ў міласць Стваральніка², перасцерагае ад спакушэння і гневу Яго. Яна звяртаецца

¹ “А х і о р. А яшчэ я хацеў сказаць табе, Юдзіф... Я не дакараю цябе за тое, што ты зрабіла. Для свайго горада, для Бога. Але хачу, каб ты ведала. Алаферн быў маім адзіным сябрам. Напярэдадні той ночы я прыйшоў да яго і патрабаваў, каб цябе пакаралі смерцю як лазучыцу. Мае шпегі данеслі, што ўся Вефулія чакае цуду, які абыцала ўдава Юдзіф. Навошта рызыкаваць? Але Алаферн не згадзіўся і нават угневаўся на мяне, выгнаў прэч. Бо ён цалкам даверыўся табе, Юдзіф. І шчыра цябе пакахаў...” [5, с. 335].

² Па просьбе жыхароў Озія меў намер здаць горад войску Алаферна, калі не здарыцца цуд па волі Госпада праз пяць дзён, “в которые Господь Бог наш обратит милость свою на нас, ибо Он не оставит нас вконец” [1, с. 877].

з хвалебнай малітвай да Бога, у фінале якой выказвае просьбу пра бласлаўленне яе на здзяйсненне задуманага намеру¹. У п'есе Юдзіф толькі канстатуе Озіі, што яна “чула Голас”, што Бог “урагуе горад”. Змест яе малітвы да Стваральніка поўнаасцю патрыятычны: агучваецца просьба дараваць перамогу над ворагам.

Абарончы патрыятычны матыў. У старазапаветным тэксце і п'есе ён супадае паводле намераў Юдзіфі і шляхоў іх здзяйснення: удава мае план дапамогі свайму народу ў барацьбе з асірыйцамі і ажыццяўляе яго. Шляхі разгортвання патрыятычнага матыву. У кнізе Юдзіф накіроўваецца ў лагер Алаферна, паведамляе яму, што прыйшла аказаць дапамогу ва ўзяцці горада²; праз чатыры дні ў час урачыстага застолля ў шатры Алаферна, не звяртаючы ўвагу на яго “жаданне сысціся з ёю” [1, с. 882], дачакаўшыся моманту, калі военачальнік п'яны засынае, забівае яго, пакідае стан ворага з яго адрэзанай галавой; прыйшоўшы ў Ветылюю³, агучвае міласць Божую да яе як да здзяйсняльніка Яго бласлаўлення⁴. У п'есе такія падзеі маюць сваю варыяцыю. Па-першае, Алаферн успрымае Юдзіф як жанчыну з яго ранейшага сну – багіню Іштар. Па-другое, нягледзячы на папярэджанне Ахіора пра тое, што Юдзіф лазучыца, Алаферн у трагічную для яго ноч прымае яе ў сваім шатры. “Мая душа прыляпілася да тваёй душы...!” [5, с. 325], – кажа ён. Варожы военачальнік тут атрымлівае інтымную ўзаемнасць: “І маё цела пацягнулася да твайго цела...” [5, с. 326]. Па-трэцяе, Алаферн і Юдзіф абмяркоўваюць варыянты іх далейшага – сумеснага ў каханні – жыцця, не знаходзячы пры гэтым прымальнай формы іх здзяйснення. Асноўная перашкода тут звязана з нежаданнем Юдзіфі і яе народа адмовіцца ад свайго Бога і прызнаць богам Новахуданосара. Па-чацвёртае, момант забойства Юдзіф’ю Алаферна як падзея іх апошняй сустрэчы адсутнічае.

Натхняльна-патрыятычны матыў. І ў кнізе⁵, і ў п'есе⁶ Юдзіф рэпрэзен-

¹ Пры гэтым у сваёй малітве Юдзіф ускосна агучвае тайны намер: словам і хітраасцю, з аднаго боку, здзейсніць забойства Алаферна, а з другога, праз гэта натхніць свой народ на змаганне: “Услышь молитву мою, сделай слово мое и хитрость мою раною и язвою для тех, которые задумали жестокое против завета Твоего” [1, с. 879].

² Пры гэтым Юдзіф у яе звароце да Алаферна не крывіць душой; яна агучвае свой намер у такой двухсэнсоўнай форме, якая не пярэчыць яе сапраўдным намерам і не абражае Стваральніка. “<...> Бог послал меня сделать вместе с тобою такие дела, которым изумится вся земля, где только услышат о них, ибо раба твоя благочестива и день и ночь служит Богу Небесному” [1, с. 881].

³ Там, дзе аналізуецца біблейскі тэкст “Книгі Иудифи” [1], выкарыстоўваецца назва горада з гэтай часткі Старага Запавету.

⁴ “Жив Господь, сохранивший меня в пути, которым я шла!” [1, с. 882].

⁵ “И, вынув голову из мешка, показала ее и сказала им: вот голова Олоферна, вождя Ассирийского войска, и вот занавес его, за которым он лежал от опьянения, и Господь поразил его рукою женщины!” [1, с. 882].

⁶ “Вефулія. Мінула некалькі месяцаў пасля асады горада асірыйцамі. У садзіку ля дома ўдавы Ю д з і ф і пісец С у с а чытае ўслых М э л х о л е толькі што скончаную аповесць «Пра тое, як праведная Юдзіф адсекла галаву лютаму Алаферну»”.

туе жыхарам свайго горада забойства Алаферна як здзяйсненне волі Божай, як натхненне Стваральніка на мужнасць і рашучую дзейнасць у барацьбе за веру і волю. Шлях разгортвання натхняльна-патрыятычнага матыву. У кнізе, вярнуўшыся ў свой горад, удава перадае галаву Алаферна ваярам-абаронцам, каб тыя паказалі яе “начальнікам войска Асірыйскага” і тым самым знішчылі іх ваяўнічы дух. У п’есе ж такі факт адсутнічае ў непасрэдным дзеянні. Ён узаўляецца ў напісанай праз некалькі месяцаў пасля асады горада асірыйцамі аповесці пісца Сусы “Пра тое, як праведная Юдзіф адсекла галаву лютаму Алаферну”.

Матыву ўдзячнасці суайчыннікаў. У кнізе сцвярджаецца значнасць і прызнанне подзвігу Юдзіфі. У п’есе такое прызнанне частковае. Шлях разгортвання матыву ўдзячнасці. У кнізе жыхары Ветылуі звяртаюцца да Усявышняга з просьбай бласлаўлення Юдзіфі “на вечны час” як “вельчынні Ізраіля” [1, с. 884]. Святар Іаакім і “старэйшыны сыноў Ізраілевых” з Ерусаліма вітаюць яе і бласлаўляюць¹. У п’есе толькі звычайныя жыхары Вэфуліі натхняюцца ўчынкам Юдзіфі, праслаўляюць яго, што зафіксавана ў напісанай Сусам яго аповесці. У Ерусаліме ж “спецыяльная камісія вучоных мужоў” прыйшла да высновы, што ўдава “не заслугоўвае звання святой праведніцы”². Створаная ж Сусам аповесць “не залічана да кананічных кніг, але яе дазволена чытаць іудзеям як апокрыф” [5, с. 332].

Матыву Юдзіфінай самаацэнкі яе ўчынку. У кнізе ўдава перакананая ў праведнасці забойства Алаферна. У п’есе гэта не адлюстравана, за выключэннем Юдзіфінага сцверджання “я хачу цішыні і спакою” [5, с. 333].

С у с а (натхнёна). Калі раніцай пятага дня вярнулася Юдзіф са служкай сваёй у Вэфулію, збегліся ўсе жыхары горада, бо ўжо не спадзяваліся пабачыць яе жывой. Юдзіф дастала з торбы галаву Алаферна і сказала: «Забіў яго ўсемагутны Бог маёй слабой рукою». І насадзілі яны галаву Алаферна на дзіву і рухлілі адважна на лагер асірыйцаў. Убачыўшы галаву свайго забітага ваяводы, асірыйцы злякаліся і кінуліся ўцякаць, а іудзеі гналіся за імі і забівалі на ўсіх дарогах і сцежках. І загінула ў той дзень восемдзесят тысяч асірыйцаў, а сыны Іудзеі, захапіўшы багатую здабычу, святкавалі перамогу і славілі адважную ўдаву Юдзіф: «Будзь бласлаўлена, дачка, у кожным доме Іудзеі, ты – выбранка Бога, слава Ерусаліма і гонар нашага народу!» [5, с. 331].

¹ “Великий священник Иоаким и старейшины сынов Израилевых, жившие в Иерусалиме, пришли посмотреть, какое благо сотворил Господь для Израиля, и видеть Иудиф и приветствовать ее. Как только они вошли к ней, то все единодушно благословили ее и сказали ей: ты величие Израиля, ты великая радость Израиля, ты великая слава нашего рода. Все это ты сделала твоею рукою; ты сделала добро Израилю, и да благоволит к нему Бог; будь же благословенна от Господа Вседержителя на вечное время. И весь народ сказал: да будет!” [1, с. 884].

² “О з і я. Сёння мы атрымалі адказ з Ерусаліма. (Разгублена). Спецыяльная камісія вучоных мужоў разглядала тваю справу і прыйшла да высновы, што ты не заслугоўваеш звання святой праведніцы. (Вазірае ў ліст Іякіма.) Па-першае, ты мусіла хлусіць асірыйцам наконт сваіх намераў і планаў Бога. Па-другое, ты спакушала Алаферна сваім выглядам і салодкімі словамі. Па-трэцяе, ты заставалася з ім сам-насам і ніхто не ведае, што адбылося паміж вамі ў шатры. Па-чацвёртае, ты ўсё-ткі забіла спячага чалавека... І так далей. Нам вельмі прыкра, сястра” [5, с. 332].

самаацэнкі подзвігу тут замяняецца іншым: матывам скрухі па страчаным каханні ў асобе Алаферна. Шляхі разгортвання матыву самаацэнкі. У кнізе Юдзіф дэманструе суайчыннікам сваю перакананасць у справядлівасці забойства галоўнага правадыра войска Новахуданосара¹. У п'есе ацэнку свайго подзвігу Юдзіф агучвае сцішана: яна звязвае яе з чаканнем голасу Богага².

Інтымны матыв. У кнізе ён адсутнічае. У п'есе ж, наадварот, сцвярджаецца і развіваецца ў прызнаннях і самаацэнках Юдзіфі. Шлях разгортвання інтымнага матыву. У кнізе Юдзіф перад сваімі суайчыннікамі адмаўляе фізічную блізкасць з Алафернам³. У п'есе ў час рэальнай апошняй сустрэчы з Алафернам Юдзіф выказвае яму сваю сімпатыю⁴. Праз некалькі месяцаў пасля забойства асірыйскага военачальніка і вяртання ў Ветулію Юдзіф уяўляе містычную сустрэчу з “адзіным мужчынам, якога пакахала ў сваім жыцці”. У яе відзежу сустрэчы з Алафернам яна прызнаецца ў вечнасці іх кахання⁵.

У “камеды” “Юдзіф” шчаслівасць фіналу, на якую звяртала ўвагу Галава ў разважаннях з першай інтэрмедый, адносная. Гераічны ўчынак Юдзіфі прывёў да грамадскага шчасця, аднак асабістае шчасце гэтай жанчына не адбылося. Бог у п'есе так і не падае ёй Свайго голасу, а каханне з Алафернам працягваецца толькі ў форме “прывіду”. Постаці Юдзіфі і Алаферна ў цяперашнім часе – Жанчына і Галава з інтэрмедый – непрымірымых апаненты.

Такім чынам, прыведзеныя вышэй паралелі дазваляюць зрабіць наступныя высновы. 1. Матывацыя ўчынкаў старазаветнай Юдзіфі і гераіні п'есы С. Кавалёва, а таксама выніковасць гэтых учынкаў істотна адрозніваюцца. 2. Драматург у адпаведных з'явах п'есы і яе інтэрмедыйх дэканструе частку

¹ “Пройдя стан, они обошли кругом ущелье, поднялись на гору Ветилуи и пошли к воротам ее. Иудифь издали кричала сторожившим при воротах: отворите, отворите ворота! с нами Бог, Бог наш, чтобы даровать еще силу Израиллю и победу над врагами, как даровал Он и сегодня” [1, с. 882].

² “Ю д з і ф. <...> Толькі не ведаю, ці будзе цяпер Бог размаўляць са мною. Пасля ўсяго, што адбылося... <...> Ю д з і ф (ціха). Божа, калі ты зноў прамовіш да мяне? Тваё маўчанне раніць глыбей, чым людскія словы” [5, с. 333-334].

³ “<...> Лицо мое прельстило *Олоферна* на погибель его, но он не сделал со мною скверного и постыдного греха” [1, с. 884].

⁴ “Ю д з і ф. Ты сказаў, што мы надыйшлі з табой да рысы, за якой нас чакае нешта вялікае. Мы будзем піць віно, я буду спяваць для цябе, і, можа, нарэшце адважуся” [5, с. 327].

⁵ “Ю д з і ф доўга сядзіць нерухома і ўглядаецца некуды ў далеч. Паступова перад яе вачыма ўсплывае відзеж: ці то ўспамін пра былое, ці то мара пра няздзейсненае. Яна бачыць сябе ў шатры А л а ф е р н а, з адзіным мужчынам, якога пакахала ў сваім жыцці. Шчаслівая Ю д з і ф сядзіць на ложку, радысны А л а ф е р н ляжыць, паклаўшы галаву ёй на калені.

А л а ф е р н. Вось я і сустрэў цябе, выбранніца мая.

Ю д з і ф. І я сустрэла цябе, выбраннік мой.

А л а ф е р н. І мая душа прыляпілася да твайёй душы.

Ю д з і ф. А маё цела прыляпілася да твайго цела.

А л а ф е р н. Наша сустрэча была непазбежная як смерць...

Ю д з і ф. Наше каханне будзе доўгае як жыццё...” [5, с. 335].

біблейскага сюжэту з пазіцыі “як магло быць на самай справе” і “што гэта значыць з пазіцыі цяперашняга цвярозага погляду”. 3. Дзейныя героі п’есы прымяраюць да свайго аблічча маскі біблейскіх постацей, па-свойму ўзнаўляючы эпізоды старазаветнай кнігі. Пры гэтым у другой інтэрмедыі п’есы агучваецца факт намінацыі старазапаветнай кнігі “Юдзіф” як “паэтычнай выдумкі”¹. 4. С. Кавалёў на прыкладзе лёсу герояў п’есы развівае матыў пазачасавага і пазапасторавага (у адносінах да старазапаветнага сюжэту) суіснавання асобапанентаў. 5. Створаная “па матывах «Кнігі Юдзіф» у перакладзе Францыска Скарыны” п’еса С. Кавалёва “Юдзіф” з’яўляецца драматургічнай версіяй падзей і вобразаў аднайменнай старазапаветнай кнігі. 6. Імнучыся “па сучаснаму асэнсаваць падзвіг Юдзіфі” [5, с. 305], С. Кавалёў поўнасьцю захоўвае патрыятычны матыў старазапаветнай кнігі, які інтэрпрэтаваў Ф. Скарына ў прадмове да перакладзенай і выдадзенай ім “Кнігі Юдзіф”.

Літаратура

1. Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета / Российское библейское общество, Москва. – Минск : Принткорп, 2003. – 1295 с., XXXII с. прил.
2. Митрополит Илларион (Алфеев). Православие : в 2 т. – Т. 1. – 4-е изд. – Москва : Изд-во Сретенского монастыря. – С. 351–365.
3. Панкратава, Н. Магчымасці – на максімум / Н. Панкратава [Электронны рэсурс] / Культура. – № 8 (1291). 25.02.2017 – 02.03.2017. – Рэжым доступу: <http://kimpress.by/index.phtml?page=2&id=13911>. – Дата доступу: 30.03.2017.
4. Падвядзенне вынікаў конкурсу па стварэнні твораў для драматычнага тэатра “Францыск Скарына і сучаснасць” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://budzma.by/news/padvadyazennye-vynikaw-konkursu-pa-stvarenni-tvoraw-dlya-dramatychnaha-teatra-francysk-skaryna-i-suchasnasc.html>. – Дата доступу: 30.03.2017.
5. Францыск Скарына і сучаснасць : зборнік п’ес. – Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2017. – 334 с.

¹ Г а л а в а (не можа супакоіцца). Што маўчыць? А, можа, цябе ўвогуле ніколі не існавала і Марцін Лютэр меў рацыю, назваўшы гісторыю Юдзіфі паэтычнай выдумкай? [5, с. 329].